

Dr hab. Monika Trojanowska-Strzęboszewska, prof. UKSW
Kierownik Zakładu Studiów Europejskich
Instytut Nauk o Polityce i Administracji
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Warszawa, dn. 14.03.2024 r.

OCENA

osiągnięcia naukowego, pozostałego dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz aktywności naukowej, w tym międzynarodowej dra Grzegorza Balawajdera, w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie
– nauki o polityce i administracji

1. Podstawa prawna

Recenzja została przygotowana w odpowiedzi na uchwałę nr 9/2024 Rady Naukowej Uniwersytetu Opolskiego, powołującą mnie w charakterze recenzentki w skład komisji habilitacyjnej w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego dr. Grzegorzowi Balawajderowi. Podstawę prawną dokonania recenzji stanowi art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 742). Zgodnie z określonymi w ustawie wymogami stawianymi w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego dokonując recenzji pod uwagę wzięłam:

- merytoryczną ocenę osiągnięcia naukowego zgłoszonego przez Habilitanta do oceny w postępowaniu, na podstawie wniosku z dnia 25. maja 2023 r. złożonego przez dr. Grzegorza Balawajdera do Rady Naukowej Uniwersytetu Opolskiego,
- ocenę aktywności naukowej Habilitanta realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji, zwłaszcza zagranicznej,
- ocenę pozostałego dorobku naukowego Habilitanta,
- ocenę dodatkowych osiągnięć Habilitanta: dydaktycznych, organizacyjnych, popularyzujących naukę.

2. Podstawowe informacje o Habilitancie

Habilitant jest absolwentem studiów magisterskich na kierunku ekonomia prowadzonych w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu. Po ukończeniu studiów rozpoczął pracę na stanowisku asystenta w Zakładzie Politologii Instytutu Nauk Społecznych Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. W roku 2000 uzyskał stopień doktora nauk

humanistycznych w zakresie nauki o polityce na podstawie rozprawy doktorskiej zat. *Światowe zadłużenie państw jako problem globalny*, obronionej w Wydziale Nauk Społecznych w Uniwersytecie Wrocławskim. Promotorem dysertacji był dr hab. Stefan Marek Grochalski, prof. UO, zaś recenzji pracy dokonali: prof. dr hab. Teresa Łoś-Nowak, prof. dr hab. Jerzy Świeca.

Od 2000 r. w swojej pracy naukowo-badawczej dr Grzegorz Balawajder związany jest nieprzerwanie z Uniwersytetem Opolskim, gdzie został zatrudniony na stanowisku adiunkta w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji. W swojej pracy akademickiej, w latach 2008-2014, związany był także z Wyższą Szkołą Biznesu w Dąbrowie Górniczej.

Z przesłanej mi dokumentacji wynika, że Habilitant nie ubiegał się uprzednio o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

3. Ocena osiągnięcia naukowego, o którym stanowi art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce

We wniosku Rady Naukowej Uniwersytetu Opolskiego o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego, złożonego dnia 25. maja 2023 r. dr Grzegorz Balawajder wskazał jako osiągnięcie naukowe monografię autorską zat. *Granice Unii Europejskiej w kontekście współczesnych wyzwań kryzysu uchodźczo-migracyjnego, brexitu i pandemii koronawirusa*, wydaną przez Uniwersytet Opolski w 2022 r. (ss. 241). W identyczny sposób osiągnięcie naukowe zostało wskazane w Autoreferacie przygotowanym przez Habilitanta (patrz pkt 4.1.). Niezrozumiałym zatem pozostaje fakt wskazania przez Habilitanta w inny sposób osiągnięcia naukowego w dokumencie zat. *Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny*. Otóż Habilitant wskazał tam poza monografią naukową także cykl dziewięciu powiązanych tematycznie artykułów naukowych. Zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt 2 osiągnięcie naukowe stanowić może monografia naukowa lub cykl powiązanych tematycznie artykułów, lub wykaz zrealizowanych osiągnięć projektowych, konstrukcyjnych, technologicznych (...). Mając na uwadze powyższy przepis ustawy oraz uznając za rozstrzygające w tej sytuacji to jak Habilitant zdefiniował swoje osiągnięcie naukowe we wniosku o przeprowadzenie postępowania uznałam, że w swojej recenzji ocenie jako osiągnięcie naukowe poddam wyłącznie monografię naukową. Warto nadmienić, że za takim rozstrzygnięciem przemawia także treść omówienia osiągnięcia naukowego, jaką dr Balawajder przedstawił w swoim Autoreferacie.

Zakres przedmiotowy wskazanego do oceny osiągnięcia naukowego sytuuje się w obszarze studiów nad granicami państwowymi we współczesnej Europie. Habilitant koncentruje się na tych aspektach rzeczywistości związanej z rolą i funkcjami granic państwowych, które związane są z rozwijaniem od lat 50. XX w. procesem integracji europejskiej, a od ponad 25 lat prowadzonym w ramach instytucjonalno-prawnych Unii Europejskiej. Tematykę pracy dr Balawajdera stanowi zatem zagadnienie niezwykle ważne dla rozpoznania zmian, jakie przechodzą granice państw, włączające się w proces integracji europejskiej. Należy zgodzić się z Autorem, który uzasadnia wybór takiej problematyki jako ważnej dla politologii i poznawczo interesującej, sytuującej się w obszarze zarówno studiów granicznych, jak i studiów europejskich. Autor słusznie wskazuje na wzrost zainteresowania badaniami nad granicami (na

gruncie różnych dyscyplin naukowych) w ostatnich trzech dekadach. Proces ten związany jest ze swoistą rewitalizacją kwestii granicznych w Europie na przełomie lat 80. i 90. XX wieku oraz dalszymi zmianami funkcji granicznych odbywającymi się pod wpływem postępującego pogłębiania i poszerzenia integracji europejskiej oraz bodźcami wynikającymi z globalizacji w sferze gospodarczej i społeczno-kulturowej.

Niestety brak jest w Autoreferacie zaprezentowania dotychczasowych wyników badań w odniesieniu do poruszanej problematyki. W tym zakresie Autor ogranicza się w zasadzie wyłącznie do przywołania kilkunastu nazwisk badaczy, gł. politologów, geografów i prawników. Zmuszona jestem dodać, że będąc z wykształcenia i wyboru politolożką, ze zdumieniem odnalazłam swoje nazwisko w gronie osób, przedstawionych jako prawnicy specjalizujący się w zakresie prawa międzynarodowego i Unii Europejskiej. Zabrakło w tym wykazie z kolei prof. A. Gajdy czy prof. A. Grzelak, których publikacyjny dorobek sytuuje się w zakresie problematyki poruszanej w pracy (a na jedną z publikacji A. Gajdy Habilitant się słusznie powołuje).

Deficyt krytycznej analizy stanu badań obejmuje zarówno brak odwołania się przez Habilitanta do konkretnych ustaleń najnowszej literatury przedmiotu na temat funkcjonalnych przeobrażeń współczesnych granic państwowych, jak i *explicite* granic zewnętrznych i wewnętrznych UE. Dotyczy to publikacji tak polskich (np. Opiłowska E. at al., *Studia nad granicami i pograniczami. Leksykon*, Scholar 2020; Moraczewska A., *Zarządzanie ryzykiem na granicach zewnętrznych UE*, Lublin 2021; Kuś A., Szachoń-Pszenny A., Kosińska A. (red.), *Agencja Frontex w strefie Schengen*, Lublin 2014), jak i zagranicznych (np. Nail T., *Theory of the border*, Oxford University Press 2016; Staudt K., *Border Politics in a Global Era. Comparative Perspective*, Lanham-New York- London 2018; T.M. Wilson, H. Donnan, *A Companion to Border Studies*, Blackwell Publishing Ltd. 2012). Ma to swoje konsekwencje praktycznie w całej monografii, gdy w swoich analizach szczegółowych Autor odnosząc się do wpływu globalizacji na zmianę funkcjonowania współczesnych granic państwowych czy diagnozując wpływ masowych imigracji do Europy na polityki kontroli granicznych czy też analizując działania agencji Frontex pomija ważną dyskusję naukową na te tematy zawartą w przytoczonych powyżej publikacjach i niepotrzebnie stara się niejako „wywarzać” otwarte już drzwi, diagnozując i wyjaśniając zagadnienia wielokrotnie w literaturze już scharakteryzowane i zdiagnozowane (patrz roz. II i III monografii).

Wprawdzie Autor uzasadniając wybór tematyki swojej pracy trafnie dostrzega deficyty w dotychczasowym stanie analiz w odniesieniu do ostatnich wyzwań, przed jakimi stanęły granice, jednak nie doprecyzowuje na czym te luki badawcze miałyby polegać. Autor pisze, że „pojawiły się zjawiska, które w istotny sposób zmieniają percepcję współczesnej granicy” i wymienia wśród nich: kryzys uchodźczo-migracyjny, brexit i pandemię koronawirusa. Brakuje w tym aspekcie wskazania co już na ten temat ustalili inni badacze, a co konkretnie nadal – w sensie empirycznym i teoretycznym – wymaga zdiagnozowania i wyjaśnienia.

Autor celem swojej książki uczynił analizę „funkcjonowania granic w UE w warunkach wyzwań związanych z kryzysem migracyjnym, brexitem oraz z pandemią COVID-19”. Dodając równocześnie, że „częstkowe cele badawcze obejmują ukazanie specyfiki granic i ich zmieniającej się funkcji w kontekście rozwoju procesów integracyjnych, a także analizę

instytucjonalną wymiaru granicy w świetle regulacji unijnych” (s. 10). Autor wskazuje na nowatorski charakter swojej pracy, motywując to tym, że dotyczy ona „funkcjonowania granic UE w warunkach konkretnych wyzwań stanowiących swoistą weryfikację dla założeń polityczno-instytucjonalno-prawnych w tym zakresie, szczególnie w odniesieniu do strefy Schengen” (s. 16). Odnosząc się do powyższego należy zaznaczyć, że dr Balawajder postawił przed swoją pracą cel, który ma charakter nie tylko deskryptywnym, ale co ważne także eksplanacyjny (diagnostyczny) oraz prognostyczny, pytając o to jak analizowane przez Habilitanta zjawiska wpływać mogą na przyszłą ewolucję funkcji granic UE. Praca w zamyśle jej Autora odpowiedzieć ma bowiem na następujące pytania: „1) Czym jest współczesna granica państwowa? 2) W jakim stopniu proces globalizacji zmienia postrzeganie granic i na ile implikuje to przyszłość państwa narodowego? 3) Jakie funkcje pełnią współcześnie granice i w jakim wymiarze przebiega ich ewolucja? 4) Jaki jest instytucjonalny wymiar granicy i jej ochrony w świetle regulacji Unii Europejskiej? 5) W jakim stopniu kryzys migracyjny, brexit, a także pandemia COVID-19 wpłynęły na funkcjonowanie granic Unii Europejskiej i na perspektywę ich dalszej ewolucji?” (s. 10).

Odnosząc się do zarysowanej powyżej warstwy koncepcyjnej pracy, chciałabym, przede wszystkim, podkreślić, że kompleksowa analiza różnego rodzaju przeobrażeń, jakim poddawane jest funkcjonowanie granic Unii Europejskiej (zmienna zależna) pod wpływem trzech zmiennych (niezależnych) takich jak kryzys uchodźczo-migracyjny, brexit i pandemia Covid-19, stanowi interesujący i z całą pewnością istotny problem badawczy. Trzeba też odnotować, że wybór na zmienne niezależne trzech tak dalece odmiennych zjawisk stworzył Autorowi możliwość wieloaspektowego zdiagnozowania problemu, poprzez ukazanie niejednorodności zmian, jakim ulegają współcześnie europejskie granice, w tym zwłaszcza wielowektorowy przeobrażeń ich funkcji i sprzeczności między nimi. Jak słusznie zauważył Autor granice są nie tylko kluczową instytucją państwa, ale jego elementem konstytutywnym. Są w związku z tym istotnym miernikiem przeobrażeń współczesnych państw narodowych pod wpływem procesów integracji. Analizy tego obszaru mogą zatem stanowić cenną wartość dla zdiagnozowania tego co to w istocie znaczy być dzisiaj państwem członkowskim UE, jakie ograniczenia i możliwości obecność w UE tworzy dla zrozumienia współczesnego oblicza takich tradycyjnych kategorii politologicznych jak terytorium, władza i suwerenność.

W świetle możliwości badawczych, jakie tworzy zarysowany przez Autora program badawczy, nieco rozczarowująco wypadają tezy badawcze sformułowane przez dr Balawajdera. Sprowadzenie bowiem wpływu kryzysu uchodźczo-migracyjnego do enigmatycznego określenia „istotnych dyskusji” na temat przyszłości strefy Schengen, zaś pandemii Covid-19 do spowodowania „zagrożeń dla swobody przemieszczania się obywateli w UE” jest niestety powierzchownym ujęciem tych zagadnień. Powoduje to także, że badane zależności tracą w zasadzie swoją relewancję i problemowość.

Recenzując przedstawioną do oceny monografię w jej założeniach koncepcyjnych i metodologicznych należy odnotować też szereg innych mankamentów. Po pierwsze, Autor mając pełną świadomość znaczenia jakie dla funkcjonowania granic państwowych w warunkach UE ma przyjęty w ramach integracji schengeńskiej podział na granice wewnętrzne i zewnętrzne (o czym nie raz dawał wyraz w swoich publikacjach), nie czyni z tego funkcyjnego

podziału należytego użytku. Czasami można nawet mylnie przyjąć, że Autor nie dostrzega różnicy między znaczeniami określeń „granice UE” a „granice w UE”. Zdarzające się w monografii wymienne stosowanie tych określeń trudno uzasadnić inaczej jak tylko niezbyt staranną redakcją tekstu. Jest ono jednak nieakceptowalne. Kluczowe jest jednak to, że formułując swoje pytania badawcze, a następnie tezy częściowe Autor nie doprecyzował badanych form funkcjonowania granic UE, np. wskazując na procesy reborderyzacji zachodzące równocześnie w odniesieniu do zewnętrznych i wewnętrznych granic UE (w reakcji na kryzys uchodźczo-migracyjny czy pandemię Covid-19).

Po drugie, dość enigmatycznie Autor potraktował w założeniach badawczych, a następnie także w analizie zawartej w rozdziale 1 rolę zjawiska globalizacji. Niejasna jest bowiem rola globalizacji dla analizowanego problemu badawczego – trudno wywnioskować ze wstępu monografii (a także Autoreferatu) czy jest to dodatkowa zmienna, którą Autor uwzględnia przy diagnozowaniu współczesnych zmian, jakim poddawane są granice państwowe czy też jest to – ważny – ale jednak tylko kontekst dla właściwych analiz. Postawienie kwestii globalizacji w jednym z pytań badawczych nie rozwiewa tych wątpliwości, ale je dodatkowo potęguje. Gdyż problematyce tej – skądinąd szeroko opisywanej już od kilku dekad w literaturze przedmiotu, także w relacji do jej wpływu na funkcjonowanie granic państwowych – Autor poświęca zaledwie niewielki fragment rozdziału 1 (ss. 45-54).

Po trzecie, nieprzekonywujące jest postawienie wśród celów częściowych pracy analizy instytucjonalno-prawnego wymiaru granicy w świetle regulacji unijnych. Zagadnienia te można uznać za podłoże, na którym rozgrywają się analizowane przez Habilitanta procesy oddziaływań, ale ich opis sam w sobie nie powinien stanowić celu pracy. Jest to ważny, aczkolwiek tylko kontekst. Ponadto, są to zagadnienia dobrze już opisane w literaturze przedmiotu (prawniczej i politologicznej). Większe znaczenie tych zagadnień dla właściwych rozważań prowadzonych przez dr Balawajdera na kartach jego monografii, mogłoby być do przyjęcia, gdyby w rozdziale 2, Autor nie ograniczył się jedynie do charakterystyki sfery instytucjonalno-prawnej, ale podjął się bardziej problemowego przedstawienia tych zagadnień, wskazując na ujawniające się w tym zakresie sprzeczności, bądź chociażby możliwości i wyzwania dla zmian w funkcjonowaniu granic Unii Europejskiej. Kwestię tę dodatkowo potęguje fakt, że właśnie w rozdziale 2 charakteryzując podstawy instytucjonalno-prawne funkcjonowania granic państwowych jako granic zewnętrznych i wewnętrznych UE Autor nie włączył w zakres tych analiz rozwiązań przyjmowanych i postulowanych w ostatnich latach, jak np. dodanie nowych rodzajów wpisów dokonywanych w SIS czy przyjętej rewizji Kodeksu granicznego Schengen w zakresie możliwości i zasad przywracania kontroli granicznych na granicach wewnętrznych.

Po czwarte, niezrozumiałe jest posługiwanie się przez dr Balawajdera określeniami typu „percepcja granicy” czy „postrzeganie granic” w charakterystyce założeń koncepcyjno-metodologicznych monografii, gdyż w istocie Autor nie włącza w obszar swoich analiz żadnych społecznych wyobrażeń granic państwowych czy to konstruowanych w retoryce czy praktykach realizowanych przez jakichkolwiek aktorów życia społecznego (np. społeczeństw europejskich, mieszkańców pograniczy, unijnych decydentów politycznych, itp.) ani też nie stosuje metod właściwych socjologii czy antropologii kulturowej.

Nie budzi żadnych wątpliwości fakt, że przygotowana przez dr G. Balawajdera monografia jest publikacją osadzoną na gruncie nauk o polityce i administracji. Autor stosuje też właściwe dla dyscypliny nauki o polityce i administracji metody badawcze jak analiza systemowa i analiza komparatystyczna. Sądzę, że Autor powinien także charakteryzując wymiar metodologiczny przywołać metodę dogmatyczną, odnoszącą się do analizy źródeł prawnych, czego dokonuje Autor zwłaszcza w rozdziale 2 swojej pracy.

Pożądanym byłoby także jednoznaczne wskazanie cezury czasowej prowadzonych analiz, tak aby nie było wątpliwości, jakiego rodzaju zmiany w zakresie podstaw instytucjonalno-prawnych funkcjonowania granic UE czy zakresu terytorialnego strefy Schengen (na s. 55-56: Autor podaje, że do strefy Schengen należy 25 państw i podaje nieaktualne powody dla których Cypr, Bułgaria i Rumunia pozostają poza strefą, równocześnie pomijając całkowicie wśród państw członkowskich UE – Chorwację; na s. 85 Autor podaje, że do strefy Schengen należy 26 państw, wskazując wśród unijnych państw nie należących do tej strefy wyłącznie Bułgarię i Rumunię, a pomijając Cypr, zaś Chorwację pomijając zarówno wymieniając państw UE należące do Schengen, jak i nie należące do tej strefy). Autor powinien uwzględnić w swojej pracy, a jakie zachodziły już po przygotowaniu przez niego publikacji. Wprawdzie można z dużą dozą prawdopodobieństwa wywnioskować, że praca obejmuje okres do 2021 r. włącznie, ale analizy dotyczące zwłaszcza wpływu pandemii Covid-19 na funkcjonowanie unijnych granic takiej cezury by wymagały.

Struktura monografii nie budzi zastrzeżeń. Kolejność rozdziałów jest logiczna i poprawna, a zawarte w nich treści są rozłączne. Temat zarysowany we wstępie oraz wyrażony tytułem monografii został wyczerpany, choć część z analiz pozostawia jednak spory niedosyt.

W rozdziale pierwszym dr Balawajder zarysował zasadnicze dla swojej pracy zagadnienia, a mianowicie istotę współczesnej granicy państwowej w jej rozumieniu politologicznym, prawnym, geograficznym i społecznym. Szereg przytoczonych terminów, definicji, klasyfikacji typów granic, wyjaśnienia pojęć pokrewnych, wszystko to pokazuje, że Autor kompetentnie porusza się w problematyce studiów nad granicami. Znacznie słabiej na tym tle wypada podrozdział 1.2, w którym dokonane jest zaledwie dość pobieżne wyjaśnienie znaczenia globalizacji (w ujęciu ogólnym) na funkcjonowanie granic państwowych. Autor nie unika w związku z tym pułapek wynikających ze skrótości narracji i zbyt prostych uogólnień, gdy np. pisze, że „jeśli postępująca integracja państw we współczesnym świecie jest efektem zachodzącej globalizacji, to również zmienność granic państwowych w zakresie ich funkcji jest efektem tego procesu” (s. 48). Relacje, a w związku z tym i odmienności, występujące między procesami integracji i globalizacji są szeroko opisane w literaturze, stąd też oczekiwałabym od Autora większej szczegółowości w zarysowaniu tych złożonych oddziaływań.

W rozdziale drugim monografii zaprezentowany jest dość szczegółowo wymiar instytucjonalno-prawny funkcjonowania granic UE na gruncie prawa UE oraz regulacji schengenских. Chociaż Autor kompetentnie omawia wymiar prawny i instytucjonalny funkcjonowania granic w moim przekonaniu zbyt dużo uwagi w relacji do całości rozważań poświęca zagadnieniom bardzo wnikliwie opisanych już wielokrotnie w literaturze przedmiotu, jak przede wszystkim treść postanowień Układu z Schengen i Konwencji Wykonawczej do Układu z Schengen. Zdecydowanie adekwatniejsze są analizy dotyczące ewolucji uprawnień

agencji Frontex, które przeszła w ostatnich 10 latach na skutek rosnącej presji imigracyjnej do UE oraz zgody państw członkowskich, co do zwiększania uprawnień tej agencji w zakresie przeciwdziałania i zwalczania nieuprawnionej imigracji do UE. W podrozdziale 2.4 Autor właściwie charakteryzuje reformę instytucjonalną agencji na skutek powołania Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej. Szkoda, że dr Balawajder pominął w swoich analizach szereg krytycznych uwag formułowanych w literaturze przedmiotu na temat działalności agencji, a zwłaszcza zarzutów dotyczących łamania praw podstawowych podczas operacji koordynowanych lub realizowanych przez Frontex na zewnętrznych granicach UE.

Właściwy, problemowy obszar analiz recenzowanej monografii rozpoczyna się od rozdziału 3, odnoszącego się do wpływu kryzysu uchodźczo-migracyjnego na funkcjonowanie granic UE. Autor słusznie stawia pytanie na ile UE była w 2015 r. instytucjonalnie i prawnie przygotowana na tak silną presję imigracyjną, aby skutecznie, adekwatnie i humanitarnie sprostać wyzwaniom. W roz. 3.2. dr Balawajder próbuje odpowiedzieć na to pytanie wskazując na działania Frontexu w tym zakresie. Niestety całkowicie niezrozumiałe jest dlaczego Autor ogranicza się w tym miejscu wyłącznie do działań odnoszących się do - jak to ujął - „monitorowania przeciwdziałania nielegalnej imigracji” (s. 131). Autor pomija właściwie całkowicie zaangażowanie operacyjne agencji wobec kryzysu uchodźczo-migracyjnego, takie jak koordynacja i pomoc techniczna w operacjach *search and rescue* na Morzu Śródziemnym (warto w tym miejscu zaznaczyć także konieczność porównania działań agencji w tym zakresie do analogicznych działań realizowanych w latach wcześniejszych przez marynarkę włoską, co pokazałoby niewystarczający zakres środków zaangażowanych przez UE), organizacja i koordynacja działania hot-spot w Grecji i we Włoszech, a także w późniejszych latach (już po reformie z 2016 r.) zaangażowanie agencji w operacje na granicy albańsko-greckiej i wsparcie dla służb granicznych Albanii. Niestety należy także podkreślić, że nawet charakterystyka tak wąsko zakreślonych uprawnień Frontexu wobec kryzysu uchodźczo-migracyjnego nie została dokonana w sposób zadawalający. Autor ograniczył się bowiem do prześledzenia wyłącznie statystyk z lat 2012-2019 publikowanych przez Frontex (na podstawie danych zebranych od państw członkowskich!!!) i pokazujących liczby ujawnionych przypadków nieuprawnionego przekroczenia zewnętrznej granicy UE na poszczególnych szlakach migracyjnych. Ujęcie to jest fragmentaryczne (nie pokazuje nawet całościowego obrazu sytuacyjnego na zewnętrznych granicach UE) i w samym swoim założeniu jest zaledwie ilustracją pewnych trendów czy tendencji. Całkowicie nie do przyjęcia są w tym kontekście sformułowania typu „w odniesieniu do tras migracyjnych kontrolowanych przez Frontex” (s. 142). Pamiętać należy, że analiza ta dotyczy przecież szlaków nieuprawnionej imigracji, a liczby wskazywane przez Autora wyłącznie wskazują na skutki działań kontrolnych (mniej lub bardziej udanych), prowadzonych na granicach (gł. przez służby poszczególnych państw) i nie ukazują pełnej skali problemu. Szkoda, że Autor analizując te zagadnienia nie ukazał zaangażowania służb z innych państw członkowskich we wsparcie udzielane państwom granicznym (co realizowane jest w ramach operacji Frontex) i rzadko kiedy wyjaśniał w pełni powody zmiany trendów na poszczególnych szlakach nieuprawnionej migracji.

Dr Balawajder oceniając skuteczność instytucjonalnej ochrony granic UE wobec presji imigracyjnej zauważa, że już skutki tzw. Arabskiej Wiosny uwidoczniły słabość „stworzonego w ramach Frontexu systemu w zakresie ochrony granic zewnętrznych Unii, szczególnie w

odniesieniu do granicy morskiej” (s. 150). Jest to sformułowanie dalece niefortunne. Bowiem system zintegrowanego zarządzania granicami zewnętrznymi UE, budowany od początku pierwszej dekady nowego tysiąclecia, nie ograniczał się do działań realizowanych w ramach Frontex, ani przed reformą z 2016 r., ani tym bardziej po jej wprowadzeniu i ustanowieniu Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej. Frontex jest jednym z elementów tego systemu.

Z kolei rozdział 4 monografii poświęcony jest funkcjonowaniu granicy irlandzko-brytyjskiej jako nowej granicy zewnętrznej UE. Zagadnienie to jest interesujące zwracając uwagę na nieobserwowalny dotąd proces, kiedy to w efekcie wyjścia państwa członkowskiego z UE jedna z dotychczasowych wewnętrznych granic UE staje się jej granicą zewnętrzną. Podkreślić należy wkład dr Balawajdera w opracowanie tego stosunkowo nowego zagadnienia. Habilitant dokonał zwłaszcza wartościowej diagnozy możliwych konsekwencji (stan na 2021 r.) przywrócenia tzw. twardej granicy na odcinku brytyjsko-irlandzkim w aspekcie gospodarczym. W tym aspekcie Autor wskazał na alternatywne możliwości ukształtowania funkcji gospodarczo-celnej tej granicy, jakimi są modele norweski, szwajcarski, i warianty modelu WTO włączające rozwiązania obecne na granicy amerykańsko-kanadyjskiej czy australijsko-nowozelandzkiej. Szkoda, że na koniec tego ciekawego rozdziału Autor nie skonfrontował obecnych w literaturze przedmiotu prognoz i potencjalnych scenariuszy (które przytacza) z rzeczywistymi efektami negocjacji umowy między W. Brytanią a UE w odniesieniu do granicy irlandzko-brytyjskiej. Byłoby to wartościowym dopełnieniem tych analiz. Druga moja uwaga, pod adresem tego rozdziału monografii związana jest z pominięciem w analizach dotyczących możliwych scenariuszy kontekstu lokalnego tej granicy i potencjalnego wpływu jej nowych zasad funkcjonowania na obszary przygraniczne. Dr Balawajder wskazując na uwarunkowania granicy irlandzko-brytyjskiej nakreślił (choć pobieżnie) ten lokalno-regionalny kontekst, ale niestety w dalszych analizach całkowicie go pominął.

Ostatni rozdział monografii dedykowany jest omówieniu wpływu pandemii Covid-19 na granice UE w postaci wprowadzania tymczasowych ograniczeń w zakresie przekraczania wewnętrznych i zewnętrznych granic. Dr Balawajder skrupulatnie analizuje w tym rozdziale dokumenty unijne odnoszące się do zarządzania granicami UE w okresie pandemicznym, prezentując postulowane rozwiązania. Rozważania Autora koncentrują się zarówno na dokumentach o charakterze deklaratywnym (zalecenia, wytyczne, plany działań), jak i przepisach prawnych odnoszących się do funkcjonowania strefy Schengen. To ważne i wartościowe studium znaczenia funkcji sanitarnej granicy w relacji do funkcji kontrolnej i funkcji gospodarczej.

Monografię kończy Autor podsumowaniem, w którym prezentuje zasadnicze ustalenia swoich badań oraz odpowiedzi na postawione pytania badawcze i sformułowane we wstępie tezy. Wartościowe jest w tym zakresie skonfrontowanie ze sobą ustaleń wynikających z analizy wszystkich trzech przypadków (kryzysu uchodźczo-migracyjnego, brexitu i pandemii Covid-19) w zakresie ich oddziaływania na funkcjonowanie (i przyszłość) unijnych granic. Rozważania te nie zostały jednak osadzone teoretycznie. Autor skoncentrował się na warstwie empirycznej swoich analiz, pominął też wskazanie na ewentualne supozycje metodologiczne, które służyłyby rozwojowi badań nad granicami (państwowymi).

Bibliografia monografii została na ogół sporządzona poprawnie. Akty prawne jako literatura źródłowa powinny być na początku, a nie na końcu bibliografii.

4. Ocena istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji, w szczególności zagranicznej, o której stanowi art. 219 ust.1 pkt 3 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce

W tym elemencie recenzji poddam ocenie to czy Habilitant posiada istotną aktywności naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej.

W trakcie swojej aktywności naukowej po uzyskaniu stopnia doktora Habilitant współpracował z trzema ośrodkami zagranicznymi: Uniwersytetem Śląskim w Opawie (w latach 2003-2006, oraz w 2022 udział w mobilności akademickiej Erasmus+) oraz Uniwersytetem Technicznym w Chemnitz (2013-2014) i Uniwersytetem Jana Evangelisty Purkiniego w Ustii nad Łabą. Efektem tej współpracy były wspólne konferencje i publikacje ukazujące się w językach niemieckim i czeskim (G. Balawajder, A. Trzcielińska-Polus, *Die Fortentwicklung der „Institution Grenze“ im gegenwärtigen Europa*, [w:] Ch. Waack, S. Garsztecki, I. Scherm, (Hrsg), *Regionale Identität und transnationale Räume in Ostmitteleuropa*. Dresden 2012; G. Balawajder, Trzcielińska-Polus, *„Institute hranice“ v dnešni Evropi*, [w:] Ch. Waack, S. Garsztecki, I. Scherm, (ed.), *Regionální identita a transnacionální prostory ve středovýchodní Evropě*, Plzeň 2012; G. Balawajder, *Die Staatsgrenze als Determinante der Identität*, [w:] S. Garsztecki, M. Jerabek, & I. Scherm (red.) *Sachsen und Tschechien. Regionale Identitäten und transregionale Verflechtungen in Ostmitteleuropa*. Thelem/Dresden 2015; G. Balawajder, *Statni hranice jako determinant identity*, [w:] S. Garsztecki, M. Jerabek, & I. Scherm (red.), *Sasko a Česko. Regionalni identity a transregionalni propojeni ve sredni a vychodni Evropie*. Dresden 2015). Dwa spośród wskazanych powyżej artykułów napisane zostały we współautorstwie.

Ponadto, w trakcie swojej działalności naukowej Habilitant wielokrotnie współpracował z Instytutem Nauk Politycznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, zwłaszcza z Zakładem Stosunków Międzynarodowych. W ramach tej współpracy brał udział w projektach naukowych, których efektem były publikacje naukowe i konferencje ogólnopolskie oraz międzynarodowe o zasięgu regionalnym.

Należy też odnotować aktywną współpracę dr G. Balawajdera z Regionalnym Ośrodkiem Debaty Międzynarodowej w Katowicach. W ramach tej aktywności Habilitant uczestniczył w projekcie badawczym, którego efektem była publikacja naukowa i konferencja ogólnopolska. Analogiczną współpracę Habilitant prowadził z Regionalnym Ośrodkiem Debaty Międzynarodowej w Opolu.

Ponadto, Habilitant z racji zatrudnienia (w latach 2008-2014) prowadził też działalność naukowo-dydaktyczną w Instytucie Nauk Społecznych, Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej.

Podsumowując powyższe, Habilitant współpracował w trakcie swojej kariery naukowej w stopniu znaczącym z jednym ośrodkiem akademickimi w kraju (pomijam tu udział w

konferencjach naukowych w innych ośrodkach krajowych) i trzema zagranicą. Współpraca ta znacząco przełożyła się na dorobek naukowy Habilitanta. Co ważne, tematyka tej współpracy, była spójna i koncentrowała się na problemach, które są wiodące w zainteresowaniach dr Balawajdera. Z pewnością była wartością dodaną w jego rozwoju naukowym w zakresie problematyki granic i pograniczy.

5. Ocena dorobku naukowego, innego niż to wskazane jako osiągnięcie naukowe

Z przedstawionej mi dokumentacji wynika, że po uzyskaniu stopnia naukowego doktora dr Balawajder był autorem lub współautorem 53 publikacji. Poza dorobkiem podlegającym ocenie w punkcie 1 (monografia naukowa), Habilitant był autorem 51 artykułów i dwóch prac monograficznych, obu we współautorstwie z prof. M. Grochalskim („Współczesne problemy globalne. Światowe zadłużenie. Przykłady ich rozwiązania”, Opole 2005; „Raport z badań. Granice w Unii Europejskiej”, Opole 2010), Wydaje się, że pierwsza z tych publikacji jest najbardziej znaczącą pozycją w dorobku Habilitanta, pomijając publikację zgłoszoną jako osiągnięcie naukowe. Jest to publikacja wydana w Wydawnictwie Uniwersytetu Opolskiego. Autorzy analizują w niej jeden z ważnych problemów współczesnej gospodarki światowej, jakim jest zadłużenie państw na świecie i wskazują na próby i możliwości rozwiązywania tego problemu. Z kolei druga pozycja została poświęcona zagadnieniu percepcji granic Unii Europejskiej wśród studentów polskich i zagranicznych. Jest to publikacja wartościowa, oparta na materiale empirycznym, sondażowym. Ale zaskakujące jest, że dr Balawajder nie podał nazwy wydawnictwa, w którym została ona opublikowana. Brakuje tej informacji także w wykazie ORCID.

Analizując przedstawioną dokumentację, od razu zauważa się, że w dorobku naukowym Habilitanta obecne są w zdecydowanej większości artykuły publikowane w pracach zbiorowych, pokonferencyjnych, zarówno polskich, jak i zagranicznych (także w języku niemieckim i czeskim). Spośród łącznej liczby 45 takich publikacji, cztery powstały we współautorstwie (z A. Trzecielińską-Polus i /lub M. Grochalskim). Brakuje jednak informacji, jaki był wkład dr Balawajdera w ich napisanie.

Zasadniczo w dorobku publikacyjnym Habilitanta wskazać można kilka wątków tematycznych: problemy ekonomiczno-polityczne o charakterze globalnym (jak zadłużenie państw na świecie, globalizacja ekonomiczna i jej wpływ na granice państwowe), różne kwestie z obszaru stosunków transgranicznych (gł. polsko-niemiecko-czeskich), członkostwo Polski w UE i strefie Schengen oraz ich konsekwencje prawne i politologiczne. Wszystkie one korespondują z gł. zagadnieniem badawczym Habilitanta, tj. funkcjonowaniem granic państwowych jako granic UE. Szkoda, że przedstawiając swój dorobek po uzyskaniu stopnia doktora dr Balawajder nie dokonał jego przedmiotowego uporządkowania i przedstawił go w ujęciu chronologicznym. Nie jest to najtrafniejsza prezentacja, utrudnia bowiem pokazanie specyfiki tematycznej jego prac i innego typu osiągnięć (udziału w grantach czy konferencjach).

Niestety niektóre, choć na szczęście nieliczne, z wykazanych publikacji pokrywają się treściowo z publikacjami wcześniej opublikowanymi przez Habilitanta. Rozumiem, że dr Balawajder publikując je w różnych językach (np. polskim i angielskim, lub czeskim i niemieckim) chciał poszerzyć grono odbiorców swoich prac, o osoby, które nie posługują się

jednym z tych języków, ale nie można w związku z tym traktować tych publikacji jak całkowicie odrębnych w dorobku. Są to poza publikacjami wskazywanymi jako publikowane w języku niemieckim i czeskim (np. G. Balawajder, A. Trzcielińska-Polus, *Die Fortentwicklung der „Institution Grenze” im gegenwärtigen Europa*, [w:] Ch. Waack, S. Garsztecki, I. Scherm, (Hrsg), *Regionale Identität und transnationale Räume in Ostmitteleuropa*. Dresden 2012; oraz G. Balawajder, Trzcielińska-Polus, *„Institute hranice” v dnešni Evropi*, [w:] Ch. Waack, S. Garsztecki, I. Scherm, (ed.), *Regionální identita a transnacionální prostory ve středovýchodní Evropě*, Plzeň 2012), także dwa artykuły naukowe, które ukazały się w czasopismach. Są to artykuły: *The borders of the European Union in the context of the States' response to the pandemic threat and the legal framework for the action taken*, "Border&Regional Studies" 2023 Vol. 10 Issue 4 oraz *The British-Irish Border in the Context of Brexit*, „Przegląd Strategiczny" 2020 (DOI: 10.147461ps.2020.1.I4). Obie analizy – w ok. 80-90% pokrywają się z treścią dwóch rozdziałów zawartych w monografii przedstawionej jako wiodące osiągnięcie naukowe Habilitanta. Stąd też wyłączyłam oba artykuły z oceny dodatkowego dorobku naukowego.

Z przekazanej mi dokumentacji wynika, że w trakcie swojej kariery naukowej dr Balawajder był członkiem zespołu pod kierunkiem prof. UO, dra hab. Stefana Marka Grochalskiego, który realizował grant badawczy „Granice w Unii Europejskiej” (w latach 2008-2010). Niestety Habilitant nie podał informacji jakiego rodzaju był to grant, z jakich środków był finansowany, jaki był wkład Habilitanta w jego realizację, co właściwie uniemożliwia ocenę wkładu tego komponentu w ocenę całego dorobku.

Habilitant nie wskazał także czy samodzielnie ubiegał się o uzyskanie grantu badawczego z NCN lub innej jednostki.

Niestety dr Balawajder nie podał w dokumentacji informacji na temat liczby cytowań swoich publikacji, ani wartości wskaźników Hirsha i Scopus, co utrudnia ocenę zebranego dorobku. Niemniej z bazy Google Scholar pozyskałam informację, że liczba cytowań publikacji Habilitanta wynosi 59 (nie wiadomo, jaki z tego procent to autocytowania), h-index – 5, zaś i10 Index -1.

Należy także podkreślić, że pominięcie nazw wydawnictw, a nawet miejsc wydania poszczególnych pozycji w wykazie dorobku publikacyjnego jest poważnym niedociągnięciem w dokumentacji i poważnie utrudniło ocenę tego dorobku.

6. Ocena dodatkowych osiągnięć: dydaktycznych, organizacyjnych, popularyzujących naukę

Z przedłożonej dokumentacji wynika, że Habilitant w trakcie pracy naukowo-dydaktycznej w Instytucie Politologii Uniwersytetu Opolskiego prowadził na studiach polskojęzycznych liczne zajęcia i wykłady na kilku kierunkach studiów: politologia, stosunki międzynarodowe, bezpieczeństwo międzynarodowe, zarządzanie publiczne oraz dziennikarstwo i komunikacja społeczna. Wśród prowadzonych zajęć były zarówno przedmioty ekonomiczne (Ekonomia, Ekonomia rozwoju, Globalizacja i regionalizacja, Koncepcje rozwoju globalnego, Międzynarodowe rynki finansowe i transakcje gospodarcze, Ekonomia i systemy gospodarcze,

Finanse publiczne), jak i politologiczne (Migracje międzynarodowe, Granice i pogranicza we współczesnym świecie, Niemilitarny wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego, Współczesne separatyzmy, Teoria i praktyka przywództwa, Zarządzanie rozwojem społecznym, Polityka społeczna i gospodarcza, Międzynarodowe stosunki polityczne, Polityka regionalna UE, Regiony i Euroregiony, Granice i pogranicza Unii Europejskiej, Instytucje i organizacje gospodarcze świata, Media a terroryzm, Polityki sektorowe Unii Europejskiej, Terroryzm, Polityki publiczne, Dyplomacja ekonomiczna, Regionalna polityka gospodarcza). Jeden z przedmiotów prowadzony był w języku angielskim (Regional Case Study- Africa). To imponujący dorobek dydaktyczny.

W latach 2010 – 2021 Habilitant wypromował na kierunkach Politologia oraz Stosunki międzynarodowe łącznie 63 licencjatów, zaś zrecenzował 126 prac dyplomowych, w tym 44 prace magisterskie.

Warto odnotować szeroką współpracę Habilitanta ze szkołami ponadgimnazjalnymi (ponadpodstawowymi) w Opolu w postaci wygłaszania wykładów dla uczniów i prowadzenia warsztatów maturalnych przygotowujących uczniów do egzaminu z przedmiotu wiedza o społeczeństwie, a także pełnienie od 1992 r. funkcji dyrektora Społecznego Językowego Liceum Ogólnokształcącego im. Alberta Einsteina Wolnego Stowarzyszenia Edukacyjnego Regionu Opolskiego oraz nauczyciela przedmiotów w LO: Wiedza o społeczeństwie i Podstawy przedsiębiorczości.

W zakresie osiągnięć organizacyjnych Habilitant wskazał organizację i współorganizację seminariów i konferencji naukowych, co w stopniu zadawalającym spełnia oczekiwania w tym zakresie.

Za swoje osiągnięcia Habilitant został dwukrotnie uhonorowany nagrodą Rektora Uniwersytetu Opolskiego (2004/2005 i 2005/2006).

7. Konkluzja recenzji

Mając na uwadze całość omówionych w recenzji zagadnień, podkreślając zarówno oryginalny i istotny wkład Habilitanta w rozwój studiów politologicznych w tematyce studiów granicznych, jak i nie pomijając nierzadkich niestety mankamentów merytorycznych i redakcyjnych w ocenianej publikacji monograficznej (wskazanych w pkt. 3), a także innych deficytów w przedłożonej dokumentacji (wskazanych w pkt. 5) przychyliam się do pozytywnej oceny zgłoszonego przez dr Grzegorza Balawajdera osiągnięcia naukowego.

W związku z powyższym stwierdzam, że dorobek Habilitanta spełnia wymagania stawiane kandydatom do stopnia doktora habilitowanego w art. 219 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Popieram zatem wniosek dr Grzegorza Balawajdera o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.